

DEĞERLENDİRMELER

GÜNÜMÜZDE TÜRKOLOJİ ÖĞRETİMİNİN İÇİNDE BULUNDUĞU SORUNLAR*

Aysu ATA**

“Ş. Sami'nin *Orhun Abideleri*'ni hazırladığımız sırada sanal Toronto Üniversitesi Kütüphanesi'nde Necib Asım'ın *Orhun Abideleri*'ne rastladık. Türkçede bu metinler üzerinde yayımlanmış ilk çalışma olduğundan Sami'nin eseriyle birlikte yayımlanmak üzere kitaba dahil edilmesini yararlı gördük.” (“Ön Söz”, s. 10)

Söz konusu cümlelerin yer aldığı kitapla ilgili bilgilere geçmeden önce, özellikle toplumumuzda, eskilerin deyimi ile kadim zamanlardan günümüze kadar gelen önemli tehlikelerden biri olarak bu topraklar üzerinde yaşayan her bireyin kendini dil ve din uzmanı sandığı, tespitini yapmak isterim. Son yıllarda bu uzmanlık alanlarına iletişim ve bilişim uzmanlığı da eklenmiş bulunuyor.

Girişteki cümleler, *Orhun Yazıtları, Türkçedeki İlk Çalışmalar (Çizgi Kitabevi, Konya 2011, 256s.)* adlı kitaptan alınmıştır. Yazıma “Yard. Doç. Dr.” unvanını taşıyan meslektaşımızın kitabının “Ön Söz”ündeki cümlelerle başlamamın nedeni, söz konusu kitabı okuyunca epeyce süreden beri yazmayı düşündüğüm bir konunun gündemimin başköşesine yerleşmesi olmuştur. Burada yazacaklarım, sadece bu kitabı yazan meslektaşımızı değil bizleri daha doğrusu hepimizi bir şekilde ilgilendiriyor.

* Bu makale, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. II. Uluslararası Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu (21-23 Kasım 2011, Ankara)nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

Türkoloji öğretiminin içinde bulunan akademisyenlerden biri olarak aşağıda vereceğim maddeler, tek bir örnekten yola çıkarak ortaya konmuş gibi görünse de özellikle son yıllarda Türkoloji ile ilgili kitapların çoğunda karşılaşılan aksaklıklardır.

Madde 1: Günümüzdeki görünümü ile, Türkoloji çalışmalarında sanal âlemde dolaşmak, sanal âlemin verdiği bilgiye güvenmek her zaman iyi sonuçlar doğurmayabilir.

Ancak yazımın hemen başında bir konuyu daha açıklığa kavuşturmakta yarar görüyorum: Sanal âlemin bu denli hayatımıza girdiği günlerde, o âlemi bizler için nasıl yararlı hâle dönüştürürüz konusunun da uzun uzun düşünülmesi gerekiyor. Gerçekleştirdiğimiz bu sempozyumun programıyla birlikte davetiyesi dahil olmak üzere birçok bilimsel süreli yayın artık internet ortamında yer alıyor. Bilişim dünyasındaki bu gelişme bizim alanımızda da çok önemli değişimlere yol açabilir. Örneğin; YÖK’ün uyguladığı bilimsel kariyerde yükselme ölçütleri, bu bilişim dünyasının doğru ve yerinde kullanımı ile yeni bir boyut kazanabilir. “Doktora”, “Doçentlik” ve “Profesörlük” yükselmelerinde bu alandan yararlanılabilir. Altını çizerek önerdiğim bu konuya kısa bir açıklama da getirmek istiyorum. Akademik yükselmelerde jüriye gönderilen, yalnızca beş kişinin gördüğü eserlerle insanlar akademik yükselmeyi elde etmiş oluyorlar. Oysa bu eserlerin internet ortamında örneğin, YÖK’ün sitesinde yer alması, böylesi çalışmalardan kamunun haberdar olmasını sağlamış olacaktır. Bu eserlerin alacağı lehte ve aleyhteki eleştiriler, yükselme şartlarında yer alırsa daha objektif yaklaşımların olacağını düşünebiliriz. Bir küçük açıklama daha yapmak istiyorum; bu eleştiriler o konudaki uzman kişilerce yapılmış olmalı ve yapılan eleştiriler eleştiri yapan kişinin de bilimsel kariyerinde yer almalı.

Yazımın başlangıç cümleleri, bana Türkoloji camiasında çıkan başka bir kitabı hatırlattı. Kaşgarlı Mahmud’un eseri üzerine yazılan bu kitapta, *Divanü Lugati’t-Türk*’ün söz varlığındaki ilgi çekici verilerden biri olarak “Türklerin bin yıl önce giysilerini ütüledikleri, ütülü giysilerle dolaştıkları” bilgisini ortaya koyduğu belirtilen “ütüg” sözcüğü ele alınmıştır. Bu kitabı yazan meslektaşımız sanal ortamda, ütünün 17. yy’da icat edildiği bilgisine güvenmeyip konuyla ilgili bir kitap okusa idi ütünün İ.Ö. 3. yy’da Çinliler tarafından icat edildiğini öğrenecekti. Ayrıca Köktürk, Uygur ve Çinliler arasındaki ilişkileri konu edinen kitapları okuyunca da Karahanlıların “ütülü giysilerle dolaştığı” bilgisini veren *ütüg* sözcüğünün Kaşgarlı Mahmud tarafından ele alınması ona çok tuhaf gelmeyecekti. Yani Türkoloji çalışmalarında, günümüzdeki teknolojik gelişmelere bağlı olan ortamlar ve bu ortamlardan edinilen veriler diğer bilim dallarına göre pek işimize

yaramıyor da denilebilir. Bugün ülkemizde ve dünyada makine mühendisliğinden güzel sanatlara, mimarlıktan tıbbı, şehir planlamadan reklamcılığa, haritacılıktan elektroniğe, uzay araştırmalarından denizbilim araştırmalarına kadar her alanda kullanılabilen temel tasarım ve çizim paketi “Autocad” gibi paket programların Türkolojide yeri yoktur. Türkolojinin yöntemi, klâsik yöntemdir. Çünkü edebiyat ve dil başka bir metotla öğretilemez, geliştirilemez.

Yazımızın başlangıç cümlesine geri dönelim. Şemseddin Sami'nin yayımlanmamış *Orhun Abideleri* adlı çalışmasının kitaplaştırılma hazırlığında sanal Toronto Üniversitesi Kütüphanesinde rastlanılan Necib Asım'ın kitabının bu rastlantı sonucu hazırlanan kitaba dahil edilmesi, hangi bilimsel anlayışta yer alır. Yani Necib Asım'ın kitabı sanal ortamda bulunmasaydı, Şemseddin Sami'nin çalışmasında yer bulamayacak mıydı? Ayrıca Necib Asım'ın adı geçen kitabının sadece “sanal Toronto Üniversitesi Kütüphanesi”nde bulunmayıp Türkiye’de bütün kütüphanelerde ve özel kitaplıklarda bulunan bir kitap olduğunu da söylemek isterim. Bu kitap için Eski Türk Dili Anabilim Dalında görevli bir öğretim üyesinin kütüphanesinde bulunması gereken kitaptır da diyebilirim. Çünkü Türkoloji öğrenimi görmeye başlayan lisans 1. sınıf öğrencisi, bu kitabın Orhon yazıtları konusunda Türkiye’de yayımlanmış ilk kitap olduğunu bilir ve bu bakımdan da kitabın tarihî değerinin farkındadır.

Madde 2: Bilimsel olsun veya olmasın bir çalışmaya başlarken bir akademisyenin ilk olarak yapacağı iş, konuyla ilgili kaynakçayı iyi bilmesi ve ele aldığı çalışmanın hazırlandığı dönemin tarihçesine birazcık da olsa hâkim olması gerekir.

Söz konusu kitabın hazırlanışında böyle bir endişenin yer almadığını gösteren örnekler hayli fazla. Yine kitabın “Ön Söz”ünde Şemseddin Sami'nin *Orhun Abideleri* adlı yayımlanmamış çalışması için “Yazıldığı, başlanıp bitirilmediği, yarım kaldığı yönünde birbirini tutmayan ve varlığı bir efsaneye dönüşen” nitelemeleri yapılmaktadır (“Ön Söz”, s. 9). Eğer meslektaşımız, “Şemseddin Sami” başlığını taşıyan pek çok makale ve kitaptan birkaçını olsun kaynakçasına alıp okusaydı “efsaneye dönüşen” bir çalışma üzerine kitap hazırlığı yapmadığının farkına varacaktı. Bu meslektaşımızın ilk olarak, aşağıda künyesi verilen yazıda, Şemseddin Sami'yi “son zamanlarda tanımakla müşerref olduğu”nu (Asım 1929, 24) söyleyen Necib Asım'ın (1861-1935) *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* 1929 (Yeni Seri, C. I, S. 2, Eylül-Kasım 1929, s. 24-34)'daki makalesi ile Türkçülük akımının önde gelen temsilcilerinden yazar ve siyaset adamı Yusuf Akçura'nın (1876-1935) *Türk Yılı*'ndaki (Türk Ocakları, Ankara 1928, s. 352-355) “Şemseddin Sami” adlı yazılarını bizzat okuması gerekirdi.

Necib Asım ve Yusuf Akçura'nın Şemseddin Sami ile bir şekilde ilişkisi olabilecek kişiler olması onlara böyle bir ayrıcalık tanımaktadır. Yoksa Şemseddin Sami adına yazılmış daha pek çok makale var. Ayrıca Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun (1900-1977) Türk Dil Kurumu yayınları arasında yer alan ve 1934 yılında basılan *Şemsettin Sami* adlı kitabı, meslektaşımız tarafından görülüp okunsa idi eminim kitapta pek çok eksiklik giderilecek belki de böyle bir kitap yazılmayacaktı.

Burada Necib Asım ve Yusuf Akçura'dan yola çıkarak 20. yy'ın başlangıcında Türkiye'deki Türkoloji dünyası üzerine bir-iki söz söylemek istiyorum. Necib Asım, Darülfünun-ı İstanbul'un Edebiyat şubesinde II. Meşrutiyet'ten 1927 yılına kadar ilmi-i elsinde dersinin yanı sıra Türk dili tarihi dersini okutmuş ve derslerinde Orhon yazıtları, Uygurca, Çağatayca, Osmanlı lehçesi gibi çeşitli Türk yazı dillerini de işlemiştir (İhsanoğlu 2010, II-563). Yani Necib Asım, hem yaşadığı dönemin dili olan Osmanlıca hem de tarihî Türk yazı dilleriyle ilgili dersler vermiştir. O, Avrupa üniversitelerinde 19. yy'ın sonlarına doğru müstakil bir bilim dalı hâline gelen linguistiğin memleketimizde ilk olarak yerleşmesini ve gelişmesini sağlayan kişi olmuştur. Bu konuda kaynaklar, Şemseddin Sami'nin Necib Asım'a örnek olduğunu söyler. 1927 yılından sonra Necib Asım'ın yerine geçen Ragıp Hulusi Bey'in (Özdem, 1893- 1943) verdiği bu dersler, 1930 yılından itibaren Breslau Üniversitesi'nde F. Giese'nin yönetiminde yaptığı doktorasını tamamlayarak Türkiye'ye dönen Ahmed Caferoğlu (1899-1975) ve 1933'te Atatürk'ün direktifi ile yapılan Üniversite reformu ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine atanan ilk profesörlerden biri olan, Berlin'de Willi Bang-Kaup'un yanında doktorasını tamamlayarak Türkiye'ye davet edilen Reşid Rahmeti Arat (1900-1964) tarafından verilmiştir. Necib Asım'ın zamanına kadar Darülfünun'da Türk diline yönelik bu tür dersler okutulmamıştır. 1900'lü yıllardan başlayarak Darülfünun Edebiyat Fakültesinde Osmanlı Edebiyatı, Arap ve Fars Edebiyatı ile Fransız Edebiyatı olmak üzere dört ayrı ders okutulmuştur. Zamanla Arap ve Fars Edebiyatı dersleri seçmeli olmuş, Fars Edebiyatı dersini Necib Asım'ın yakın dostu olan Veled Çelebi (1869-1953) okutmuştur. Bu yakın dostluğu, Veled Çelebi'nin Ali Şîr Nevâ'î'nin *Muhakemetü'l-Lugateyn* adlı eserini Osmanlı Türkçesine aktarma çalışmasının "Önsöz"ünü yazan Necib Asım'ın yazdıklarından tespit etmek mümkündür. Ayrıca Necib Asım, Veled Çelebi, yukarıda adı geçen Yusuf Akçura ile aşağı adı geçecek olan Fuad Raif ve Ahmed Midhat'ın (1844-1912) işbirliği sayesinde ilmî bir cemiyet olan Türk Derneği kurulmuştur. 1924'te Veled Çelebi'den boşalan İran Edebiyatı müderrisliğine 9 yıl süre ile Ali Nihad Tarlan (1898-1978), Orhan Şaik Gökyay (1902-1994) başta olmak

üzere Agah Sırrı Levend (1894-1978), Necmeddin Halil Onan (1902-1968), Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), Abdalbaki Gölpınarlı (1900-1982) gibi isimlere hocalık yapan, ondan önce 1914'te Darülfünun Edebiyat Fakültesinde Edebiyat-ı Türkiyye müderrisliğine getirilmiş olan Ömer Ferid Kam (1864-1944) atanmıştır. Yukarıda adı geçen öğrencilere zaman içinde Hüseyin Daniş (1870-1942), İsmail Saib (Sencer, 1873-1940), Mehmet Akif (Ersoy, 1873-1936), Halid Ziya (Uşaklıgil, 1866-1945), Yahya Kemal (Beyatlı, 1884-1958), Halide Edib (Adıvar, 1884-1964), Ali Ekrem (Bolayır, 1867-1937), İbrahim Necmi (Dilmen, 1889-1945), Köprülüzade Mehmed Fuad (1890-1966), Cenab Şehabeddin (1870-1934) de hocalık yapmıştır. Burada vurgulamak istediğim husus, Fuad Köprülü'nün genç yaşından itibaren Darülfünun'da Türk edebiyatı derslerini okutmasıdır. 1913'te 23 yaşında iken Halit Ziya Uşaklıgil'den boşalan İstanbul Darülfünunu Türk Edebiyatı Tarihi müderrisliğine getirilen Köprülü, 1918 yılında haftada iki gün olan derslerinde Anadolu Türklerinde tasavvufi halk edebiyatı, menşe ve tekamülü; Yunus Emre, hayatı, eserleri ve tesirleri ile ondan önce Türk hayat-ı fikriyye ve edebiyesi, tekke edebiyatı, Bektaşî edebiyatı okutmuş, 1920'den itibaren ise derslerinde çeşitli dönemlerin edebiyatlarını ele almıştır.

Madde 3: Bir akademisyen tarafından çalışma yapılırken ilk olarak o çalışmanın temel aldığı eserler ve bu eserlerin tanıtımı yapılmalıdır.

Necib Asım'ın yukarıda bahsettiğimiz *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* 1929'daki yazısı, Şemseddin Sami'nin yayımlanmamış *Orhun Abideleri* ve *Kudatgu Bilig* adlı çalışmaları ile bu çalışmalara temel olan eserleri ve bunları nasıl elde ettiği konusunda da bilgi vermiştir. Necib Asım yazında:

“Ş. Sami'nin- Elinde uğraştığı ve Vamberi'nin Kudatgubilik'idi. Sami'ye dedim ki Vamberi burada kolayına gelen yerleri okumuş, eseri yarım yamalak tercüme etmiştir. Bunu Radlof tamam okumuştur. Okumak hususunda Vamberi'ninki Türklüğe daha uygun ise de Radlof tamamdır. İsterseniz size onu getireyim. Memnun oldu. Köse Raif paşanın oğlu Fuat beyde Radlof'un bütün eserleri vardı. Kudatgubiliği aldık birlikte Sami beyin ziyaretine gittik. Ben de yanıma vaktile Türk Murahhaslığı sıfatile İstokholm müstaşrikler kongrasına giden Ahmet Mithat efendinin bana verdiği Orhon kitabeleri hakkındaki kitabı birlikte götürdüm. Bu kitabı, o kitabeleri halleden M. Tomsen Mithat efendiye hediye etmiş idi. Efendi bunun ehemmiyetini takdir etmemiş olacak ki bana vermeye kıymıştı. Ozaman bunun tercümesine imkân olmadığından “En Eski Türk yazıları” deye elifba kısmını tercüme ederek İkdam vasıtasile “Girit felaketzedelerine” iane eylemiş idim. Sami bey bunu pek ziyade beyendi ve uğraşmaya karar verdi.

Fuat beyden de Radloff'un tercümelerini aldı, ikisinden de istifade ederek kendisince bir eser vücuda getirdi."

diyerek bilgi verir.

Burada, Şemseddin Sami'nin, Necib Asım'ın 1897 yılında *İkdam*'da yayımlanan yazısını gördükten sonra Orhon yazıtları ile uğraşmaya başladığı açıklaması önemlidir. Yani Şemseddin Sami'nin Orhon yazıtlarıyla ilgilenmesi Thomsen'in kitabıyla başlamış, sonra Thomsen'in kitabından iki yıl önce yayımlanmaya başlayan Radloff'un kitabını ise Fuad Köseraif'ten almıştır.

Ayrıca yazıda, Şemseddin Sami'nin 1902 yılında tamamladığı *Kudatgu Bilig* üzerine yayımlanmamış çalışmasının Kutadgu Bilig'in Viyana nüshasına dayandığı ve bu nüsha üzerinde yapılan ilk çalışmalar olan Vambery ve Radloff'un 1870 ve 1890 yıllarındaki kitaplarını esas aldığı bilgisi açıktır. Fakat bu bilgiler de yine meslektaşımızın kitabında yer almıyor.

Madde 4: Bir akademisyen eserini hazırlarken bir yerde okuduğu bilgiyi iyice anladıktan sonra uygun ifadelerle yazmaya başlamalıdır.

Meslektaşımız, Şemseddin Sami'nin Orhon yazıtları üzerine yaptığı çalışmayı, Radloff ve Thomsen'in yayınlarından faydalanarak hazırladığını kitabında belirtiyor (s. 25). Şemseddin Sami'nin Radloff ve Thomsen'in eserlerini elde ediş öyküsü yukarıda Necib Asım'ın yazısında verilmekte. Meslektaşımız ise kitabında, sadece Thomsen'in kitabının Şemseddin Sami tarafından ele geçirilişine şu şekilde değinir:

"Bilindiği gibi Orhun Abideleri kitap olarak İstanbul'a ilk kez Stockholm'deki Müsteşrikler Kongresine katılan Ahmed Midhat Efendi tarafından getirilmiştir. Bu kongrede Orhun Abideleri adlı çalışmasını bizzat W. Thomsen, Ahmed Midhat Efendi'ye hediye etmiştir." (s. 20)

Meslektaşımız, bu bilgiyi Agah Sırrı Levend'in *Şemseddin Sami* (TDK Yayınları, Ankara 1969, s. 97-98) adlı monografik kitabından aldığını belirtir.

Meslektaşımızın yukarıda kurduğu iki cümleye bir bakalım. Cümlelerden ilki "Bilindiği gibi" ifadesi ile başlıyor. Bu ifade, iki kere iki dört eder türü bilgi veriyor isen kullanılabilir bir ifade şekli. Bu sebeple söz konusu ifade Orhon yazıtlarının kitap olarak İstanbul'a "ilk kez" Stockholm'deki kongreye katılan Ahmed Midhat tarafından getirilip getirilmediği hususundaki cümlenin başlangıcına konulamaz. Çünkü "bilindiği gibi" –işte, ifadenin uygun yeri- Orhon yazıtları konusunda

Radloff'un kitabı, Thomsen'in kitabından iki yıl önce yayımlanmıştı ve Necib Asım'ın yazısından öğrendiğimize göre de Fuad Köseraif'te Radloff'un bütün eserleri bulunmakta idi. Böyle bir olasılıktan dolayı cümle yanlış başlamış ve bu yanlış ikinci cümlede -"Bu kongrede Orhun Abideleri adlı çalışmasını bizzat W. Thomsen, Ahmed Midhat Efendi'ye hediye etmiştir"- katmerlenmiştir. Necib Asım'ın yazısında dikkat ettiyseniz, Ahmed Midhat'ı tanıtmak amacı ile "vaktile Türk Murahhaslığı sıfatile İstokholm müsteşrikler kongrasına giden" sıfatı eklenmiştir. Ancak Ahmed Midhat, 8.'si yapılan Müsteşrikler Kongresine 1888 yılında katılmıştır. Yani Orhon yazıtları diye bilinen Bilge Kağan ve Költigin yazıtlarının buluşundan 1 yıl önce. Hatta buradaki gözlemlerinden yola çıkarak 1890'da yani Thomsen'in Orhon yazıtları ile ilgili kitabından 6 yıl önce *Avrupa'da Bir Cevelan* isimli kitabını yayımlamıştır.

Şimdi meslektaşımızın verdiği bilgiye göre bir de Agah Sırrı Levend'in kitabına göz gezdirelim. Agah Sırrı Levend'in kitabında ilgili bölümde şunlar yazılıdır: "Necib Asım –yukarıda verdiğimiz- yazısında "Orhun Kitabeleri" hakkındaki Thomsen'in eserini de Sami'ye getirdiğini, bu kitabı, vaktiyle Stockholm müsteşrikler kongresine delege olarak giden Ahmed Mithat'a Thomsen'in armağan ettiğini, Mithat'ın da kendisine verdiğini, bunun alfabe bölümünü çevirerek *En Eski Türk Yazıları* adıyla *İkdam* külliyatı arasında bastırıldığını söylemektedir. (Levend 1969, 97-98)". Levend, bu cümlelerin geçtiği sayfanın altına Necib Asım'ın yukarıda aktardığımız yazısını dipnot olarak yazar. Bu cümlelerden meslektaşımızın çıkardığı cümleler nasıl yazılabilir, onu bilmiyorum.

Madde 5: Bir eser hazırlığında olan akademisyenin ilgilendiği dönem dilinin gramerinden birazcık da olsa haberinin olması şarttır.

Şemseddin Sami'nin "büyümüş büyüyünce" anlamını verdiği ifade, KT D1 *ulurmuş ulurupan* (s. 47) şeklinde kitabı hazırlayan meslektaşımız tarafından okunmuştur. Şemseddin Sami, "ulurmuş" kelimesine dipnot işareti koymuş ve şu açıklamayı yapmış: "Ulurmak 'ulu' sıfatından müştak olup büyümek ve mesned-i riyaset ve hanı geçmek demektir. Mösyö (Tomsen) olurmak yani cülûs etmek manasıyla "olurmak" okur." Bugünkü bilgilerimiz ışığında, Thomsen'in doğru okuduğu kelime üzerinde Şemseddin Sami'nin yanlış olduğunu herkes gibi ben de söyleyebilirim.

Thomsen'in *olur-* okuduğu bu eylem, Şemseddin Sami tarafından aynı işaretlerle yazılsa da KT D16. satırda *olartı* (s. 59) 'cülûs etti' yine aynı satırda aynı yazılıştaki kelime *olurupan* 'cülûs edince', KT G3 *ularsar* (s. 95) 'hükümet ettikçe', KT G4 *ularıp* 'büyüyüp' (s. 96) (Burada Sami'nin 'büyüyüp' şeklindeki anlamını meslektaşımız 'buyurup' olarak aktarmıştır.) şekillerinde meslektaşımız tarafından okunmuş.

Kitabı hazırlayan, bu okuyuşa “Ş. Sami’nin Orhun Abideleri’nde Dikkati Çeken Hususlar”ın “Anlamlandırma” alt bölümünde değinmiş ve Şemseddin Sami’nin bu kelimeyi *ulur-* şeklinde okumasını haklı gösterecek açıklamalar yapmıştır. Şöyle ki: “Türkiye Türkçesinde “ulu” şeklinde bildiğimiz, cümlede ad ve sıfat olarak kullandığımız söz, Çağatayca ve ardılı lehçelerde “uluğ” şeklindedir. Hatta büyük gökbilimcimiz Uluğbey’in adı bunun en güzel örneğidir. Özel ad olmasından dolayı “Ulubey” gibi kullanıma dönüşmemiştir. Bugünkü “oturmak” fiili ile “uluğ” adı arasında köken birliği kurulması düşünülerek ortaya konacak etimolojik izah hem anlam yönüyle hem de yapı itibarıyla isabetli olacaktır.” Yapı ve anlam itibarıyla uygun olduğunu ise meslektaşımız şöyle ortaya koyar: “*ulu- (=büyümek) fiilinden isim yapma ekiyle uluğ ismine ulaşmak mümkündür. Anlam itibarıyla de insan ömründeki gelişme evrelerinin durumları ve süresi ile ilişki kurulabilir. Bir bebeğin oturması fiilini icra edebilmesi için oturacak çağa gelmesi yani biraz büyümesi gerekir.” Bu açıklamalar kitabı hazırlayan meslektaşımıza ait.

Burada olduğu gibi * işareti ile verilen sözler herhangi bir metne dayanmayıp tahmini yapılar olsa da bunun belli kurallara göre yapılması şarttır. *uluğ* ismi *ulu-* “büyümek” anlamında bir fiil köküne değil *ul* “temel, dayanak, kök” ismine bağlanır (*ul + luğ* ‘esaslı, temelli’ ünsüz tekleşmesi ile > *uluğ*. Aynı *il* ‘memleket; halk’ + *lig* ‘memleketi halkı olan’ > *ilig* ‘hükümdar’ gibi). *ulu-* ‘büyümek’ diye bir fiil tabanının ne Ana ne Eski ne de Yeni Türkçede yeri vardır. Orhun yazıtları için Thomsen’in doğru okuyup anlam verdiği *olur-* fiili bir bebeğin oturmasından ziyade hüküm vermek için “tahta oturmak” anlamıyla kullanılmıştır.

Madde 6: Bir akademik çalışmada metin aktarımı söz konusu ise metnin yazıldığı alfabeye hâkim olmanız ve o alfabe ile yazılmış metinleri okuma kabiliyetinde olmanız gerekir.

Meslektaşımız, kitabında Şemseddin Sami’nin 105 sayfadan oluşan çalışmasının ilk ve son sayfalarının fotokopilerini yayımlamış. Son sayfanın fotokopisinde eserin yazılış tarihi Hicrî, Rumî ve Miladî takvimlere göre verilmiştir. Buna göre eserin yazılış tarihi Hicrî 19 Muharrem 1321, Rumi 4 Nisan 1319, Milâdî takvime göre 17 Nisan 1903’tür. Yani çalışma, Şemseddin Sami’nin 5 Haziran 1904 ölüm tarihinden yaklaşık 14 ay önce, Necib Asım’ın yukarıda bahsettiğimiz *İkdam* gazetesinde yayımladığı “Pek Eski Türk Yazısı” adlı makalesinden 6 yıl sonra yapılmıştır.

Meslektaşımızın yazdığı kitabın Orhon yazıtlarının metnini işleyen kısmı, ilk olarak Türk-runik alfabesi ile yazılmış Költigin ve Bilge Kağan yazıtlarının metinleri, bunların metinleri ile çevirilerinin Şemseddin Sami ve

Necib Asım'ın Osmanlı dönemi alfabesiyle yazımı ve bunların aktarımı üzerine kurulmuştur. Yani hem runik alfabeyle hem de Arap alfabesine dayalı Osmanlı dönemi alfabesini iyi bilmeyi gerektiren bir çalışma. Çünkü her iki alfabenin Türkçenin yazımı için özellikle ünlülerin yazımında eksik tarafları söz konusudur. Örneğin, runik alfabede a-e, ı-i, o-u ve ö-ü'yü gösteren dört tane ünlü işareti var. Ünlülerin yazımındaki bu noksanlık, ünsüzler konusunda giderilmeye çalışılmış, 10 ünsüz için kalın ve ince ünlülerle kullanılmak üzere iki ayrı işarete başvurulmuştur. Yine Arap alfabesine dayalı Osmanlı elifbasında yazıdan o-u-ö-ü ünlülerini ayırt etmek mümkün değildir. Fakat Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*'de yaptığı gibi yazıda ayırt edilmeyen dört yuvarlak ünlüyü ayırt etmek için “vav”ın üzerine belli işaretler koyar, böylece o, ö, u ve ü ünlülerinin yazımı ayırt edilir.

Durum böyle olunca, runik alfabeyle yazılmış metinde geçen ‘ünlü, şöhretli’ anlamındaki *külüg* kelimesi en fazla *kölüg* okunabilir. Başka türlü bir okuyuş iki alfabede de mümkün değildir. Meslektaşımız bu kelimenin geçtiği ifadeyi, KT D4 *kulig kagan* (s. 50) şeklinde okuyabilmiştir. Yine metinde geçen ‘sahipsiz’ anlamındaki *idisiz* kelimesinin runik alfabesini bilen kişi için tek okuyuşu vardır. Şemseddin Sami'nin Osmanlı alfabesinde ‘sahipsiz’ anlamını verdiği yazım *ıdısız* okumaya müsaitse de böyle bir metinde *ıdısız* şeklinde okumayı tercih edemeyiz. Çünkü ilk başta yer alan runik harfli orijinal yazımda /d/ ve /s/ ünsüzleri ince ünlülerle kullanılacak şekilde yazılmıştır. Meslektaşımız burada da yapılmayacak bir şeyi yapmış ve KT D19 ve 20. satırda geçen kelimeyi *ıdısız* (s. 62, 63) şeklinde okumuştur. Bu arada verilen orijinal metinde /z/ ünsüzü yerine ince ünlülü hecelerde kullanılan /n/ ünsüzünün bütün metin boyunca yanlış dizildiğini söylemeliyim. Yine Orhon yazıtlarında geçen ‘tahrip etmek, yıkmak’ anlamındaki *artat-* fiilini *ertet-* şeklinde okuyamayız. Okuyamama nedeni, yukarıda açıkladığımız gibi /r/ ve /t/ ünsüzlerinin kalın ünlülerle okutacak türden olmasıdır. Şemseddin Sami'nin kelimeyi bildiğini vermiş olduğu dipnot gösteriyor. Ettirgenlik eki almamış hâliyle fiilin verildiği dipnot meslektaşımızın okuyuşuyla “artmak” imha ve tahrip etmek yani bozmak demektir.” şeklinde verilmektedir. Söz konusu kelime, KT D22. satırda *erteti* (s. 64) şeklinde okunmuş, bir önceki cümlede söylendiği üzere dipnotta ise fiil *artmak*'a dönüşmüştür. Yine KT D7 *uri oğlın* (s. 52), KT D6 *içgunı ıdmış* (s. 51), KT D13 *içgınmış* (s. 13) okuyuşları için diyecek sözüm kalmadı.

Aşağıda verdiğim örnekler, hangi madde altında yer vereceğim konusunda şaşırduğum hatalardan oluşuyor. KT D19 *begleri yeme ülti 'ümerası hep telef oldu'* (s. 61) ve KT D29 *ülteçi 'ölüm hâlinde'* (s. 70) okuma ve anlamlandırmalarında ‘ölmek’ anlamı verildiği hâlde nasıl *ül-*

olarak yazılabiliyor? Şemseddin Sami tarafından /ö/’yü gösteren işaretle yazıldığı, dipnotunda (s. 70) ‘vefat etmek’ anlamı verildiği hâlde bir eylem nasıl *üil-*’e dönüşebiliyor? Yine KT D19 ‘*zahmet gördü (çektii)*’ anlamının verildiği ifade, “gördü” fiilini göre göre *emgek kürti* olarak okunmuştur. İşte böylesi hatalı okumayı başarmak ancak ve ancak tahsille olabilecek şeydir.

Kitapta yer alan böylesi hataların hepsini burada söylemeye ne benim ne de sizlerin sabrı olacağını sanmıyorum. Ancak Şemseddin Sami’nin çalışmasının aktarılışından örnek verdiğimiz bu hataların Necib Asım’ın metin aktarımında da aynen geçtiğini söyleyerek bu konuya nokta koymak istiyorum. Belki de bunlar hata değildir, meslektaşımızın s. 25’te söylediği gibi başka bir nedene bağlanıyordur. İşte o neden: “*Orhun Abidelerinin yazıldığı devir ile ilk okunduğu dönem arasında zaman itibarıyla büyük fark vardır. Ayrıca Osmanlıca, Oğuzca temelli bir dildir. Bu iki etmeden dolayı ses bilgisi ve söz varlığı açısından Orhun Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi arasında farklılıkların olması tabiidir.*”

Sonuç olarak, bilim ileri gitmek demektir, bilimde geriye doğru adım atılmaz. Bir bilimsel çalışmada bu esas olmalıdır. Ortaya koyduğunuz çalışma, bilim adına nasıl bir yenilik getiriyor? Önemli olan budur. Durum böyle olunca, Orhun alfabesini çözen kişinin ve Orhun yazıtlarını ilk yayımlayanın eserlerini esas alarak yapılan Şemseddin Sami’nin yayımlanmamış çalışmasının ve Necib Asım’ın kitabının günümüzde bir başka alfabeyle aktarılarak yayımlanması 2011 Türkiye’inde Türkoloji bilimine nasıl bir katkı sağlayabilir? Daha önce de söylediğimiz gibi bu çalışmalar, tarihî değeri olan çalışmalardır. Yoksa günümüzde Orhon yazıtları üzerinde çalışan bir kişinin bir sözcük için Necib Asım nasıl okumuş ve anlamlandırmış diye söz konusu kitabına baktığını sanmıyorum. Üstelik bu türden çalışmaları hatasıyla doğrusuyla yeni bir alfabeyle aktarmak ve ciltler dolusu kitapların kitaplıklarda yer alması neyi çözümlüyor? Orhon yazıtları herkesin okuyup anlam vereceği türden değildir. Bunu günümüz alfabesine aktarmak bilim adına ne sağlar? Bu konuyla ilgilenen kişiler zaten hem yazıtların yazıldığı hem de Osmanlı elifbasını bilen kişiler olacaktır. Ancak tarihî değeri sebebiyle sadece tıpkıbasımı yapılabilecek bir çalışma. Galiba Türklerin alfabe değiştirmede tutucu olmamaları en çok bizlerin işine yarıyor. Yoksa Almanya’da bir Türkologun alfabe değişikliği yaşanmış olsa bile kalkıp Radloff’un söz konusu eserini yeni baştan yayımlamasını düşünemiyorum bile.

Tekrar ediyorum, böyle bir yazı hazırlamaktaki amacım, bu hataları gün yüzüne çıkarmak ve “yardımcı doçent doktor” unvanını almış birisini eleştirmek değil. Çünkü bu meslektaşımızı bizler yetiştirdik, o böyle bir ortamda yetişti. Onun yaptığı hatalarda hepimizin bir miktar payı var.

Ne yazık ki, teknolojik ilerlemeler arttıkça Türkiye’de Türkoloji dünyası, Necib Asım’dan dolayı İstanbul Üniversitesi’ni anlattığım bölümde ismi geçen ve geçmeyen hocalarımızın eserlerini bugün mumla arar duruma düşmüştür. Son olarak, “Faydasız ilimden, yükseltmeyen amelden ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım Ya Rabbi” hadis-i şerifiyle sözlerimi bitiriyorum.

KAYNAKÇA

- Akçura, Yusuf (1928); “Şemsettin Sami Bey”, *Türk Yılı*, Türk Ocakları, Ankara 1928, s. 352-355.
- Asım, Necib (1929); “Ş. Sami”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Yeni Seri 1, S. 2, Eylül-Kasım 1929, s. 24-34.
- Balcı, Mustafa (2011); *Orhun Yazıtları, Türkçedeki İlk Çalışmalar*, Çizgi Kitabevi, Konya, 256s.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan (1934); *Şemsettin Sami. Hayatı ve Eserleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 72s.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin (2010); *Darülfünun: Osmanlıda Kültürel Modernleşmenin Odağı*, IRCICA, İstanbul, 2 cilt, 1126s.
- Levend, Agah Sırrı (1969); *Şemsettin Sami*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969, 212s.